

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ІНІ соціології та медіакомунікацій
Кафедра соціології

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ, ЛАБОРАТОРНИХ, ПРАКТИЧНИХ,
САМОСТІЙНИХ РОБІТ ТОЩО
з курсу
«СТРУКТУРНА ТА СИСТЕМНА УЯВА»

Розробник:
доктор соціологічних наук,
доцент, професор ЗВО
Олександр ГОЛІКОВ

Харків - 2025

ЗМІСТ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	3
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	5
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ	6
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ	6
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ	7
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	9

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарські заняття включають виконання практичних завдань, дискусію з обов'язкової літератури та доповіді. Доповідь на семінарі – це усний виступ за темою, яка поглиблює чи розширює перелік питань, розглянутих на лекції. Темі доповідей представлені в завданнях по кожній з тем курсу. Джерела підбирають самостійно та за допомогою консультації з викладачем. Доповідь має розвивати компетенції академічного виступу, тому виголошується усно, уникаючи безпосереднього читання, протягом не більш ніж 10 хвилин. Схвалюється використання допоміжних аудіо та візуальних матеріалів.

Метою семінарських занять є представлення здобувачами тих теоретичних знань, які були отримані ними під час лекцій, а також у результаті самостійного засвоєння рекомендованої літератури; поглиблення розуміння різноманітних процесів, що відбуваються в області найсучасніших теоретико-методологічних розробок за останні чверть століття, шляхом дослідження першоджерел мовою оригіналу або у перекладі, здійснення компаративного аналізу різних теорій та парадигм, а також звернення до мета теоретизування..

Для підготовки до семінару здобувачі отримують перелік питань для обговорення та відповідний список літератури.

В рамках семінарів здобувачам пропонуються різні форми роботи: групові дискусії із зазначених у переліку питань; робота в малих групах; організація «круглого столу» на обрану здобувачами тематику; презентації (або лекції-презентації), присвячені висвітленню того чи іншого теоретичного матеріалу з курсу «Структурна та системна уява».

Семінарські заняття дають змогу аспірантам зробити виступ у дискусії, а також зробити презентацію з критичного аналізу.

Виступ у дискусії на семінарі – це усний виступ з одного з питань відповідного заняття. Виступ у дискусії має продемонструвати знання матеріалів лекції й рекомендованої літератури, а також власну точку зору того, хто виступає щодо дискусійного питання та аргументацію щодо неї.

Критерії оцінювання виступу в дискусії: знання матеріалу теми (поняття, концепції, приклади); демонстрація навичок критичного мислення; самостійність, аргументованість.

Презентація з критичного аналізу – це усний виступ з викладом результатів власної розвідки щодо обраного автора (авторів) або твору (творів). Критичний аналіз передбачає визначення передумов та обмежень положень, які запропоновані певним автором (авторами), або в певному творі (творах). Передумови та обмеження стосуються методології, тематики, соціально-історичних та соціокультурних аспектів створення та використання певних

положень. Як допоміжні стратегії критичного аналізу використовуються порівняння й оцінювання.

Критерії оцінювання презентації: наявність критичного осмислення матеріалу; вірне трактування положень обраних текстів або авторів; використання стратегій порівняння та оцінювання; самостійність, оригінальність.

Поточний контроль реалізується в формі оцінки виступів в дискусії на семінарі.

Теми семінарських занять

Тема 1. Системний аналіз, структуралізм та постструктуралізм: від мови до соціальних інститутів.

Тема 2. Луманівська метапропозиція: комунікація, аутопоезис та соціальна диференціація.

Тема 3. Теорія систем: міждисциплінарна історія

Тема 4. Метафізика та епістемологія структури.

Тема 5. Структура соціальної стратифікації та механізми її відтворення.

Тема 6. Соціальні інститути як самоорганізовані системи.

Тема 7. Структура та агент: проблема двоїстості структурації (Е. Гідденс).

Тема 8. Семіотика та структурний аналіз культури: коди, міфи, символи.

Тема 9. Факторний аналіз як метод виявлення латентних структур.

Тема 10. Аналіз та синтез, абстрагування та узагальнення як фундаментальні методи системного дослідження.

Тема 11. Моделювання соціальних систем: можливості та обмеження.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота здобувачів за курсом передбачає підготовку до семінарських та практичних занять, презентацію усної доповіді на семінарському занятті, підготовку до контрольних робіт, підсумкової залікової роботи.

Метою самостійної роботи здобувачів є опрацювання тих теоретичних знань, які були отримані ними під час лекційних занять, а також завдяки самостійному засвоєнню рекомендованої літератури та додаткових наукових джерел, самостійно знайдених здобувачами; більш глибокий аналіз епістемологічних процесів, що відбуваються в соціології ХХІ століття, що може здійснюватися як завдяки вторинному аналізу соціологічних теоретичних досліджень, так і в результаті авторського аналізу (що має об'єктивуватися у вигляді текстів статей); підготовка здобувачів до виконання контрольних робіт та написання залікової роботи.

Кожна тема навчального курсу вимагає відповідної самостійної роботи, яка включає в себе: ознайомлення з рекомендованою літературою, а також створення власного комплексу джерел з курсу «Структурна та системна уява» (зокрема в межах роботи над рефлексивною за жанром статтею), що доповнює запропонований перелік літературних джерел; вторинний аналіз результатів соціологічних досліджень, присвячених предмету курсу; підготовку контрольних робіт, передбачених навчальним планом, а також підготовку до залікової письмової роботи.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Контрольні роботи, передбачені навчальним планом. Завдання до кожної контрольної роботи представлені в творчій формі. Здобувач, використовуючи концепції та розробки, з якими він був ознайомлений протягом курсу, має виконати конкретне завдання з практичними та емпіричними елементами. Оцінюється за 20-бальною шкалою, виходячи з таких критеріїв:

16-20 балів. Робота виконана повністю самостійно, концепти використано адекватно їхньому змісту та визначенням, наведено ключові поняття та їхню операціоналізацію, емпірика та практика вбудовані в теоретичну рамку коректно.

12-14 балів. Робота має певні елементи несамостійності; більша частина концептів використана адекватно змісту та визначенням; ключові поняття та їхня операціоналізація наведені, але в недостатньому чи неповному вигляді чи кількості; вбудовання емпірики та практики в теоретичну рамку має недоліки.

6-10 балів. Робота в основному є несамостійною, лише простежуються певні елементи самостійності; всі або майже всі концепти використані без узгодження зі змістом та визначенням; ключові поняття та їхня операціоналізація не наведені або наведені в основному чи повністю некоректно; між емпірикою та практикою, з одного боку, та теоретичною рамкою, з іншого, майже чи зовсім немає поєднання.

1-5 бали. Робота повністю несамостійна; концепти використані без розуміння їхнього сенсу, структури та ієрархії; текст хаотичний, не простежується жодного порядку; поняття ненаукові або використовуються недисципліновано; емпірика, практика та теорія взагалі ніяк не пов'язані, згадуються суто ритуально і розірвано.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

Підсумковий контроль з курсу здійснюється у системі Moodle під час проведення заліку. *Залік* проводиться в письмовій формі та передбачає 2 типи завдань: питання на пояснення та завдання з критичного аналізу. Загальна кількість балів за успішне виконання залікових завдань – 40 балів. Час виконання – до 180 хвилин.

Критерії оцінки питання на пояснення: відповідність тексту відповіді питанню; використання понять та концепцій курсу; вірне тлумачення понять та концепцій курсу; логічність та зв'язність викладу; грамотність.

Критерії оцінки завдання з критичного аналізу: оригінальність відповіді; відповідність питанню; використання понять та концепцій курсу; використання прикладів з повсякденного життя, художніх творів тощо; логічність та грамотність.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ

Робота на семінарах.

2 бали – послідовний, логічний, обґрунтований виклад матеріалу; вміння вільно формулювати та аргументувати висновки, застосовувати отримані знання до аналізу конкретних соціальних ситуацій.

1 бал – неповний виклад матеріалу; вміння систематизувати й узагальнювати інформацію, але неспроможність її аналізувати й формулювати аргументовані висновки.

0 балів – спрощений і неповний виклад матеріалу з допущенням помилок; неуміння систематизувати й узагальнювати інформацію.

Контрольні роботи, передбачені навчальним планом. Завдання до кожної контрольної роботи представлені в творчій формі. Здобувач, використовуючи концепції та розробки, з якими він був ознайомлений протягом курсу, має виконати конкретне завдання з практичними та емпіричними елементами. Оцінюється за 20-бальною шкалою, виходячи з таких критеріїв:

16-20 балів. Робота виконана повністю самостійно, концепти використано адекватно їхньому змісту та визначенням, наведено ключові поняття та їхню операціоналізацію, емпірика та практика вбудовані в теоретичну рамку коректно.

12-14 балів. Робота має певні елементи несамотійності; більша частина концептів використана адекватно змісту та визначенням; ключові поняття та їхня операціоналізація наведені, але в недостатньому чи неповному вигляді чи кількості; вбудовання емпірики та практики в теоретичну рамку має недоліки.

6-10 балів. Робота в основному є несамотійною, лише простежуються певні елементи самостійності; всі або майже всі концепти використані без узгодження зі змістом та визначенням; ключові поняття та їхня операціоналізація не наведені або наведені в основному чи повністю некоректно; між емпірикою та практикою, з одного боку, та теоретичною рамкою, з іншого, майже чи зовсім немає поєднання.

1-5 бали. Робота повністю несамотійна; концепти використані без розуміння їхнього сенсу, структури та ієрархії; текст хаотичний, не простежується жодного порядку; поняття ненаукові або використовуються недисципліновано; емпірика, практика та теорія взагалі ніяк не пов'язані, згадуються суто ритуально і розірвано.

Залікова робота. Виконання завдань залікової роботи оцінюється за 40-бальною шкалою, виходячи з таких критеріїв:

35-40 балів – знання програмного матеріалу мають системний характер; повний, правильний, послідовний, логічний виклад матеріалу з відсутністю

помилки; здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, до вільного формулювання аргументованих висновків; вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

31-34 бали – знання й розуміння програмного матеріалу в повному обсязі; повний, послідовний, логічний, аргументований виклад матеріалу; здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, до вільного формулювання аргументованих висновків; допущені незначні помилки не впливають в цілому на загальне вирішення завдань.

21-30 балів – знання й розуміння тільки основного програмного матеріалу; спрощений і неповний виклад матеріалу, коли завдання в основному виконані, але здобувач не володіє матеріалом глибоко, його знання мають розрізнений характер; здатність до систематизації й узагальнення інформації, але неспроможність її аналізувати та формулювати аргументовані висновки; допущені окремі помилки, що вплинули на загальне вирішення завдань.

11-20 балів – знання й розуміння основного програмного матеріалу мають поверховий характер; спрощений і непослідовний виклад матеріалу; здатність до систематизації й узагальнення інформації, але неспроможність самостійно робити висновки; допущені суттєві помилки, що вплинули на загальне вирішення завдань.

0-9 балів – знання й розуміння основного програмного матеріалу мають неповний характер; спрощений і неповний виклад матеріалу з допущенням суттєвих помилок; нездатність до систематизації й узагальнення інформації; допущені суттєві помилки, що значною мірою вплинули на загальне вирішення завдань.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Підручники, навчальні посібники

1. Jameson Fredric, Esanu Octavian. *Mimesis, Expression, Construction: Fredric Jameson's Seminar on Aesthetic Theory*. Watkins Media. 2024. 605 p.
2. Gaffey John. *The Construction of Truth in Contemporary Media Narratives about Risk*. Routledge. 2021 p.
3. Schirmacher Beate, Mousavi Nafiseh. *Truth Claims Across Media* [1 ed.]. Palgrave Macmillan. 2024. 347 p.
4. Campanella Bruno. *Recognition in the Age of Social Media*. Polity. 2024. 192 p.
5. Kumar Vikas; Mohit Rewari. *Pandemics in the Age of Social Media: Information and Misinformation in Developing Nations*. Routledge. 2024. 210 p.
6. Загальна соціологія. Хрестоматія / за ред. В. Г. Городяненка. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2006. 516 с.
7. Култаєва М. Д. Соціологія глобалізації : навчальний посібник / М. Д. Култаєва, І. Ф. Прокопенко, І. О. Радіонова, Г. В. Троцю. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2007.
8. Култаєва М. Д., Навроцький О. І., Шеремет І. І. Європейська теоретична соціологія ХХ–ХХІ століть : навч. посіб. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. 328 с.
9. Соціологічна теорія: традиції та сучасність: навч. посіб. / за ред. А. Ручки. Київ: Інститут соціології НАН України, 2007. 363 с.
10. Соціологічна енциклопедія / укл. В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с.
11. Соціологія : навч. посібник / за ред. С. О. Макеєва. Київ : Знання, 2008. 566 с.
12. Соціологія: Терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / за ред. В. М. Пічі. Київ : Каравелла; Львів : Новий Світ-2000, 2002. 480 с.
13. Черниш Н. Й. Соціологія : підручник за рейтингово-модульною системою навчання. Київ : Знання, 2009. 468 с.
14. Anthony Giddens, Philip W. Sutton. *Essential Concepts in Sociology*. 2014.
15. Harry M. Johnson. *A Short History of Sociology* [Reprint ed.]. Routledge. Polity Press. 1998. 446 p.
16. George Ritzer. *Encyclopedia of social theory* [Vol 1, 1 ed.]. Sage Publications. 548 p. 2005.
17. George Ritzer (1996) *Postmodern Social Theory*. 149 p.
18. George Ritzer, J. Michael Ryan (editors). *The Concise Encyclopedia of Sociology* [1 ed.]. Wiley-Blackwell. 776 pp. 2011.
19. Dal Yong Jin. *The Routledge Handbook of Digital Media and Globalization*. Routledge, 2021. 315 pp.
20. Maureen C. Minielli, Marta N. Lukacovic, Sergei A. Samoilenko, Michael R. Finch, Deborrah Uecker. *Media and Public Relations Research in Post-Socialist Societies*. Lexington Books, 2021. 274 pp.

21. Edgar F. Borgatta, Rhonda J. V. Montgomery. Encyclopedia of sociology [Volume 1, 2nd ed. Macmillan Reference USA. 2000. 756 pp.
22. Wright, James D. International encyclopedia of the social & behavioral sciences [Second edition]. Elsevier. 2015.
23. Garrod, Joan; Lawson, Tony. Dictionary of sociology. Routledge;Fitzroy Dearborn. 2001. 273 pp.
24. John Scott. A Dictionary of Sociology 4/e (Oxford Quick Reference) [4 ed.]. OUP Oxford. . 2014. 832 p.
25. Bryan S. Turner. The Cambridge Dictionary of Sociology. Cambridge University Press, 2006. 709 pp.
26. Gordon Marshall (editor). The concise Oxford dictionary of sociology [1st publ. ed.]. Oxford University Press, 1994. VIII+573 pp.
27. Saskia Sassen. A Sociology of Globalization [1 ed.]. W. W. Norton & Company, 2007. 316 pp.
28. Pal Sourabh. Image and Sound Processing for Social Media. Arcler Press. 2023. 248 p.
29. Lam Celia, Raphael Jackie. Celebrity Bromances: Constructing, Interpreting and Utilising Personas. Routledge. 2022. 148 p.

Базова

1. Abreu, C. (2023). Philosophy of science in the 21st century. Contributions of metatheoretical structuralism. NEL/UFSC.
2. Matsumoto, M. (2021). The sociology of structural disaster. Routledge.
3. Postoutenko, K. (Ed.). (2025). Self-destruction of complex systems: Communicative and structural aspects. Routledge.
4. Richter, H. (2023). The politics of orientation: Deleuze meets Luhmann. State University of New York Press.
5. Siegel, A., & Seedhouse, P. (2024). Human spoken interaction as a complex adaptive system: A longitudinal study of L2 interaction. Edinburgh University Press.
6. Бурдье П., Вакан Л. Рефлексивна соціологія. Частина II: Чиказький воркшоп. Київ : Медуза, 2015. 224 с.
7. Abrutyn Seth (eds.). Handbooks of Sociology and Social Research. Handbook of Contemporary Sociological Theory [1 ed.]. Springer International Publishing. 2016. XVIII+578 p.
8. 21st century sociology: A reference handbook / coeditors in chief Clifton D. Bryant, Dennis L. Peck. 2006. 709 pp.
9. Acher M. Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach. Cambridge : Cambridge Univer Press, 1995. 354 p.
10. Giddens A. Central Problems in Social Theory. London : Macmillan, 1979. 294 p.
11. Goldberg Sanford C. Foundations and Applications of Social Epistemology: Collected Essays. Oxford University Press. 2022. 256 p.
12. Ashton Natalie Alana, Martin Kusch, Robin McKenna, Katharina Anna Sodoma. Social Epistemology and Relativism. Routledge. 2020. 223 p.

13. Culbertson Carolyn. *Gadamer and the Social Turn in Epistemology*. State University of New York Press. 2024. 207 p.
14. Stark David (editor). *Practicing Sociology: Tacit Knowledge for the Social Scientific Craft*. Columbia University Press. 2024. 304 p.

Допоміжна

1. Costa, J. (2023). Health as a social system: Luhmann's theory applied to health systems. *An introduction*. transcript Verlag. <https://doi.org/10.1515/9783839466933>
2. Dobusch, L., & Heimstädt, M. (2024). The structural transformation of the scientific public sphere: Constitution and consequences of the path towards open access. *Philosophy & Social Criticism*, *50*(1), 216–238. <https://doi.org/10.1177/01914537231203558>
3. Finlayson, A., & Valentine, J. (2022). *Politics and post-structuralism: An introduction*. Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.1515/9781474468213>
4. Lovasz, A. (2024). Niklas Luhmann and Jacques Ellul on the autonomy of technology. *Kybernetes*, *53*(10), 3896–3918. <https://doi.org/10.1108/k-02-2023-0287>
5. Steven Lukes and W. G. Runciman *Relativism: Cognitive and Moral*. <http://www.jstor.org/stable/4106865> .
6. Latour B. *Science in Action*. Cambr., Hass. 1987.
7. Bloor D. *Knowledge and Social Imagery*. London, 1976; 2 edn. Chicago, 1991.
8. Collier James H. (editor) *The Future of Social Epistemology: A Collective Vision*. Rowman & Littlefield Publishers. 2015. 300 p.